

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-8770-21-6

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1694

Teori

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Dizi Editörü

Murat Erşen

Yayına Hazırlayan

Adem Beyaz

Düzeltili

Rabia Şenol

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Nilgün Sönmez

1. BASKI

Haziran 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No: 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212 612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Sertifika No: 47939

My Matbaacılık San. ve

Tic. Ltd. Şti. Maltepe Mah.

Yılanlı Ayazma Sk. No: 8/F

Zeytinburnu / İstanbul

Tel: 0212 674 85 28

© Jacques Derrida Estate, représenté par Éditions du Seuil
Deux éditions ont été publiées aux Éditions Galilée en 1995 et 2008

© Özgün adı *Mal d'Archive* olan bu kitabın Türkiye hakkı Seuil ile anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir. İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

JACQUES
DERRIDA

ARŞİV HAŞTALIĞI

FREUDYEN BİR BASKI/
İZLENİM

Türkçesi: *Can Batukan*

KETEBE

Jacques Derrida

(1930-2004): Geliştirdiği “yapıbozucu” eleştirel okuma yöntemiyle, farklı disiplinlerde işlerlik kazanan yeni bir düşünce biçimine kapı aralayan, postyapısalcı felsefe çevresinin kuruluşunda önemli bir yere sahip çağdaş Fransız düşünür. 1930 yılında Cezayir’in El-Biar kasabasında doğdu. Erken yaşlarda yaptığı Rousseau, Nietzsche, Gide, Valéry, Camus okumalarıyla edebiyat ve felsefeye yöneldi. 1952’de Paris’in saygın okulu École Normale Supérieure’e kaydoldu. 1956’da özel bir bursla Harvard ve Cambridge üniversitelerine dinleyici olarak gitti. Husserl’in *Ursprung der Geometrie* [Geometrinin Kökeni] adlı eserini uzun bir önsözle Fransızcaya çevirdi. 1960’dan sonra Sorbonne, École Normale Supérieure, John Hopkins, Yale ve California üniversitelerinde dersler verdi. 1967’de yayımladığı, *La voix et le phénomène: Introduction au problème du signe dans la phénoménologie de Husserl* [Şes ve Fenomen, Husserl Fenomenolojisinde Gösterge Sorununa Giriş], *De la Grammatologie* [Gramatoloji Üzerine] ve *L’écriture et la différence* [Yazı ve Fark] adlı üç eser, kariyerindeki önemli çıkışı gösterir. Hemen bütün eserlerinde karşılaşılan egemen eğilim, Batı felsefesi geleneğinin yapıbozucu bakış açısıyla sonuna dek sorgulanması, bu gelenek içindeki çelişki ve çıkmazların gösterilmesi yoluyla, felsefenin yeniden yaratıcı kılınması mücadelesidir. 2004 yılında pankreas kanserinden ölen Derrida’nın, uluslararası düzeyde katıldığı çok sayıda bilimsel/akademik toplantılar ve atölye çalışmalarıyla geniş bir çevreyle diyalog içinde tamamladığı kariyerinin diğer temel eserleri şunlardır: *La Dis-sémination* [1972; Sirayet], *Marges de la philosophie* [1972; Felsefenin Kıyıları], Glas [1978], *La Vérité en peinture* [1978; Resimde Doğruluk], *La Carte postale, de Socrate à Freud et au-delà* [1980; Kartpostal, Sokrates’ten Freud’a ve Ötesine], *Psyché, Inventions de l’autre* [1987; Psike, Ötekinin İcadı], *Du Droit à la philosophie* [1990; Felsefeye Hak Üzerine], *Qu’est-ce que la poésie?* [1990; Şiir Nedir, çev. A. Sarı-A. Arslan, Babil, 2002], *L’Autre cap* [1991; Öteki Hedef/ Başka Baş, çev. M. Başaran, Bağlam, 2003], *Spectres de Marx* [1993; Marx’ın Hayaletleri, çev. A. Tümertekin, Ayrıntı, 2001], *Marx & Sons* [2002; Marx’ın Mahdumları, çev. A. Tümertekin, Ayrıntı, 2004], *Cosmopolites de tous les pays, encore un effort!*; *Le Siècle et le pardon* [1997-1999; Kozmopolitizm ve Bağışlama Üzerine, çev. A. Utku-M. Erkan, Birey, 2005], *L’Archéologie du frivole* [1973; Önemsizin Arkeolojisi, çev. M. Erkan-A. Utku, Otonom, 2007], *De quoi demain... entretiens de Jacques Derrida et Elisabeth Roudinesco* [2003; Gün Doğmadan, Elisabeth Roudinesco ile Konuşma, çev. K. Sarıoğlu, Dharma, 2006], *Sauf le nom* [1993; İsim Hariç, çev. D. Eryar, Kabalıcı, İstanbul, 2008], *Passions* [1993; Çile, çev. M. Başaran, Kabalıcı, İstanbul, 2008], *Khôra* [1993; Khôra, çev. D. Eryar, Kabalıcı, İstanbul, 2008]. *Jacques Derrida, Nietzscheleirin Şöleni*, der. ve çev. A. Utku- M. Erkan, Otonom, İstanbul, 2008; Giovanna Borradori, *Terör Günlerinde Felsefe: Jürgen Habermas ve Jacques Derrida ile Diyaloglar*, çev. E. Barca, YKY, İstanbul, 2008. Derrida, 1997 ve 1999’da İstanbul’da çeşitli konferanslar vermiştir. 1997’de İstanbul’da katıldığı atölye çalışması için bkz., *Pera Peras Poros, Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma*, haz. F. Keskin, Ö. Sözer, YKY, 1998.

Can Batukan

1978 Ankara doğumlu felsefeci/yazar. İstanbul Saint Joseph Fransız Lisesi’nden mezun olduktan sonra Bilgi Üniversitesi’nde iktisat, Galatasaray Üniversitesi’nde felsefe eğitimi aldı. O yıllar içerisinde bir dönem ağırlıklı olarak müzikle de ilgilendi. Doktora tezini burada (“Heidegger ve Deleuze’de Hayvan Sorusu”) 2015 yılında savunduktan sonra “Derrida ve hayvan meselesi” üzerine Fransa’da, Rouen Normandiya Üniversitesi’nde ve “Leibniz’de algı kuramı” üzerine Paris Üniversitesi’nde post-doktora araştırması yapmıştır. Çeşitli makalelerinin yanı sıra yayımlanmış kitapları şunlardır: *Animalizm* (2016), *Sovyet Algı Dünyası Üzerine Denemeler I* (2017), *Robotizm* (2017), *İnsan Varsayımı I* (2019), Herakleitik Fragmanlar (2021), *Deleuze ve Guattari’den Şamanizme* (2023).

İÇİNDEKİLER

Ek-yazı.....	15
Girizgah.....	35
Önsöz.....	43
Tezler.....	103
1. Birinci tez ve birinci artırım.....	113
2. İkinci tez ve ikinci artırım.....	116
3. Üçüncü tez ve üçüncü artırım.....	117
Haşiyeye (Post-scriptum).....	119

Bu konferans *Freud Müzesi*'ne ve *Courthauld Sanat Enstitüsü*'ne bağlı *Uluslararası Psikanaliz ve Psikiyatri Tarihi Cemiyeti*'nin himayesindeki *Bellek: Arşiv Meselesi (Memory: The Question of Archives)* başlıklı bilimsel toplantı esnasında René Major ve Elisabeth Roudinesco'nun ön ayak olması neticesinde 5 Haziran 1994'te Londra'da verilmiştir.

Konferansın başlangıçtaki adı olan *Arşiv Kavramı: Freudyen bir Baskı/İzlenim* sonradan değiştirilmiştir.

Ne en başından başlayalım ne de arşivden.

Ama tam olarak “arşiv” sözcüğünden –bize son derece yakın olan bir sözcüğün arşiviyle başlayalım. Hatırlayacağımız üzere *arkhè*, hem *başlangıç* hem de *buyruk* anlamına gelir. Görünüşe göre bu ad iki ilkeyi bir noktada düzenler: Doğanın ya da tarihin *orada* (*là où*), ona göre *başladığı* tarihsel, fiziksel ya da ontolojik ilke ve aynı zamanda *orada* (*là où*) tanrıların ve insanların *buyurduğu*, otoritenin, toplumsal düzenin kendini uyguladığı, düzenin *bu yerde* (*en ce lieu*) kendisinden itibaren verildiği nomolojik ilke.

Orada (*là où*) ve *bu yerde* (*en ce lieu*) demiş olduk. *Burada* (*là*) nasıl düşünölmeli? Ve *arkhè*'nin bu *orada* *olmaklığını* (*avoir lieu*) ve *yer alışını* nasıl düşünmeli?

Demek ki burada iki düzenin düzeni olacak: *ardışık* ve *hukuk-sal* (*jussique*). Buradan başlayarak bir çatlaklar dizisi, kelime dağarcığımızı (*lexique*) her bir atomuna dek parçalamayı bırakmayacak. Şimdiden başlangıcın *arkhè*'sinde el altından kendilerini diğer ilkenin, yani *arkhè*'nin nomodolojik ilkesinin, buyruk ilkesinin içerisinde işlerken bulan *physis* ve onun ötekileri, yani *thésis*, *tekhne nomos*, vb. arasında sorunsal ve gecikmeli bir karşıtlıklar zinciri ortaya atarak doğanın ya da tarihin başlangıcına atıfta bulunmuş oldum. Eğer tek bir ilke ya da iki ilke olsaydı her şey kolay olacaktı. Eğer *physis* ve onun ötekilerinden her biri bir ya da iki etseydi her şey kolay olacaktı. Oysa durumun böyle olmadığından uzun süredir şüphe etmekteyiz ve sonra her seferinde tekrar unutmaktayız.

Buyruğun düzeninde olduğu kadar başlangıcın düzeninde de daima birden fazlası ve ikiden fazlası ya da azı var.

Arşiv kavramı burada, anlaşılacağı üzere *arkhè* sözcüğünün bu belleğinde (*mémoire*) barınır. Ama aynı zamanda o, kendisini barındıran bu bellekten kendini *uzakta tutar*: unutana kadar söylemek. Bunda tesadüfi ya da şaşırtıcı bir şey yoktur. Esasında çoğu kez sanıldığı gibi aksine böylesi bir kavramı arşivlemek kolay değildir. Temel nedenlerden ötürü bize teslim ettiği belgede, burada, onu adlandıran sözcükte, yani “arşiv”in içerisinde onu tesis etmekte ve yorumlamakta zorlanırsınız (*avoir du mal*). Bir biçimde sessel olan (*vocable*), inanmakta haklı olduğumuz biçimde *fiziksel*, *tarihsel* ya da *ontolojik* manadaki *arkhè*'ye, yani kökensel olan, ilk, ilkesel ve ilkel olana, yani kısacası başlangıca gönderme yapar. Fakat daha da ötesi ve daha önce, “arşiv” nomolojik anlamdaki *arkhè*'ye, yani komuta etmenin *arkhè*'sine gönderme yapar. Tıpkı Latincedeki *archivum* veya *archium*'da olduğu gibi (bu sözcük tekil olarak kullanılıyordu, tıpkı evvelden Fransızca'da tekil ve eril olarak kullanıldığı gibi: “bir arşiv”) “arşiv”in manası, onun yegâne anlamı Yunancadaki *arkheion*'dan gelir: öncelikle ev demektir; mesken, ikametgâh; buyurmakta olan yüksek yargıçların, eski Yunan hükümdarları *arkhon*'ların konutu. Siyasi iktidarı hem ellerinde bulunduran hem de ifade etmekte olan yurttaşlara böylelikle yasayı yapma ya da onu temsil etme hakkı verilmekteydi. Böylelikle kamusal olarak tanınmış otoritelerinin tutanağı olan resmi belgeler onların evi, mülkleri (özel mülk, aile mülkü ya da kamu binası) olan bu *yerin* içerisinde onlara emanet edilmekteydi. Arkhonlar en başta onların bekçileriydi. Onlar sadece emanetin ve dayanağın fiziki emniyeti değildi. Yanı sıra onlara yorumbilimsel hak ve yetki de verilmişti. Arşivleri *yorumlama* gücüne sahiptiler. Depoda şu ya da bu arkhona emanet edilmiş olan bu belgeler esasında yasayı bildirirler: Yasayı geri çağırır ve yasaya çağırırlar. Yargılama kurulunun bu *yasayı dile getirmesi* tarafından

korunabilmek için aynı anda hem bir bekçi hem de bir yerleş-tirme gerekiyordu. Bekçiliklerinde ya da yorumbilim gelenek-lerinde dahi arşivler ne arka çıkma ne de konak [*résidence*] olabilmekteydi.

İşte arşivler bu *meskenleşme*, bu oturma celbi içerisinde yer edindiler. İkametgâh, arşivlerin oturumda kaldığı bu yer özel-den kamusal doğru bu kurumsal geçişi imler. Bu her zaman gizli olandan gizli olmayana geçiş manasına gelmez. (Burada bile bir ev, Freudların son evi bir müzeye dönüştüğünde ol-makta olan budur: Bir kurumdan diğerine geçiş.) Böyle bir tüzükle, daima söylemsel yazılar olmayan belgeler ancak ay-rıcalıklı bir *topoloji* uyarınca arşiv sıfatıyla sınıflandırılır ve korunur.*Onlar bu kendine has yerde, içerisinde yasanın ve tekilliğin [*singularité*], *ayrıcalığın* içinde birbiriyle kesiştiği bu seçim yerinde otururlar. Topolojik olanla nomolojik olanın, yer ile yasanın, destek ile otoritenin kesişiminde bir mesken-leşme sahnesi aynı anda hem görünür hem de görünmez hale gelir. Bunun üzerinde ısrar ediyor olmamın nedeni umarım daha sonra daha iyi anlaşılacak. Bu nedenlerin hepsi bu *to-po-nomolojinin*, meskenleşmenin hakikatte patriarşik olan ve kendisi olmadan hiçbir arşivin kendisini sahneye koyamaya-cak ve bu haliyle meydana çıkamayacak olduğu bu arkhonsal boyutunun, bu arka dair [*archique*] işlevin üzerine kendini korumak ve gizlenmek adına geri gelecek. Bu arkhonsal işlev

* “Topos” Yunanca yer, konum ya da uzay anlamına gelir. Ancak klasik re-torikte *topos*, argümanların ortaya çıktığı farklı kaynakları ifade etmekteydi (*topoi*). Dolayısıyla felsefe açısından bunlar, kavramlar arasındaki ilişkilere betimlememizi sağlayan kategorilerdir. *Topos* için bir üçüncü anlam ise edebiyat okuması içerisinde kendisini ifade eder: konuşmacı ya da yazarlar-ın sıkça tekrar ettiği temalar ya da ortak yerler. Bunlar edebiyatta pek çok yazarın değindiği, değinmekten kaçamadığı, dolayısıyla klişeye dönüşmüş olan konuları imlemektedir. Topoloji 19. yüzyılın sonlarında matematiğin ana dallarından biri haline gelmiştir. Yüzeylerin ve genel şekillerin özellik-lerini inceleyen fakat uzunluk ve açılarla ilgilenmeyen geometri dalını ifade eder. Derrida'nın *topologie* sözcüğünü kullanırken tüm bu anlamları içere-cek biçimde kullandığını dikkate almak yerinde olur. (Bu ve bundan sonra-ki yıldızlı dipnotlar çevirmen notudur)

yalnızca topo-nomolojik değildir. O sadece arşivin, sabit bir desteğin üzerinde ve meşru bir hermenötik otoritenin emrinde bir yerlere emanet edilmiş/konmuş oluşunu şart koşmaz. Aynı zamanda birleştirme, özdeşleştirme ve sınıflandırma işlevlerini de bir araya toplayan arkhonsal gücün *teminat* gücü [*pouvoir*] adını verdiğimiz şeyle de at başı gitmesi gerekir. Burada teminat dediğimizde yalnızca sözcüğün gündelik anlamı olan bir yere emanet bırakma ya da ihtiyati olarak bir rezerve, yere ya da hamiline bırakmayı değil, *işaretleri bir araya toplamak* suretiyle bir *birlikte*-imzalama [*con-signer*] edimini anlamak gerekir. Bu sadece geleneksel manadaki *consignatio*, yani yazılı kanıt değil, her türden *consignatio*'nun varsaymakla başladığı şeydir. *Birlikte-imzalama* tek bir bütünü, içerisindeki tüm öğelerin ideal bir biçimlemenin [*configuration*] birliğini dile getirdiği bir sistemde ya da bir eşzamanlılıkta düzenleme eğilimindedir. Bir arşivin içerisinde mutlak bir ayırıştırma, heterojenlik ya da mutlak biçimde ayırmaya (*se-cernere*), bölümlenmeye gelecek olan bir *sır* olmaması gerekir. Arşivin arkhonsal ilkesi aynı zamanda bir *birlikte-imzalama* ilkesi, yani toparlama ilkesidir.

Bu andan itibaren, her yerde, özellikle de arkhonsal olanın kendisini onlara göre kurduğu yeri ve yasayı yeniden düşünmeyi deneyecek olan Freudyen psikanalizde, kendini sorgulayan ve yadsıyan her yerde bu arkhonsal ilke, onun otoritesi, ünvanları ve soybilimi, buyurduğu hukuk, yaslandığı yasallık ya da meşruiyet, bir sırrın ya da heterojenin *birlikte-imzalamanın* imkanını dahi tehdit ettiği her yerde tüm bunlar bir arşiv kuramı ve onun kurumsal hale gelişine adına ağır sonuçlara yol açmaktan kaçamayacaktır. Arşivin bilimi bu kurumsallaşmanın kuramını içermek zorundadır. Yani hem kendisini buraya kaydetmekle başlayan yasanın hem de ona izin veren hukukun kuramını içermelidir. Bu hukuk bir tarihi olan, yapı-sökümü mümkün bir sınırlar demeti koyar ya da varsayar. Bu psikanalizin yapı-sökümüne yabancı olmayacağı bir tarih,

en azından bunu söyleyebiliriz. İnşa halindeki bu yapısöküm her zamanki gibi *ilan edilmiş* ve aşılabilir¹ olan sınırların kurumunu ilgilendirir. Burada ailelerin ya da Devletin, sırrın ya da sır olmayanın, ya da özel ile kamusal olanın (ki bu başka bir şey), mülkiyetin ya da erişimin, basımın ya da çoğaltımın, sınıflandırmanın ya da *düzene* koymanın hukuku söz konusu olabilir. Kuramdan ya da özel yazışmadan çıkan nedir mesele? Sistemden çıkan nedir? Biyografiden ya da otobiyografiden çıkan nedir? Kişisel ya da entelektüel amneziden çıkan nedir? *Kuramsal* oldukları söylenen eserlerde bu isme layık olan ve olmayan nedir? Eserlerini sınıflandırırken Freud'un bu konuda söylediklerine güvenmeli miyiz? Örneğin *Musa ve Tektanrıcılık* adlı eserini bir "tarihsel roman" olarak sunduğunda onun sözüne inanmamız mı gerekir? Tüm bu vakalarda sınırlar, hudutlar ve ayırt etmeler hiçbir sınıflandırıcı kavramı ve arşivin hiçbir hayata geçiriliş şeklini güvende

- 1 Anlaşılaacağı üzere, her ne kadar bir konferansın süresi bu konuyu doğrudan ve örnekler üzerinden ele almamıza izin vermese de arşivin siyaseti meselesi bizi sürekli biçimde yönlendiriyor. Bu mesele hiçbir zaman diğerleri gibi siyasi bir mesele olarak belirlenemeyecektir. Mesele alanın bütününe kat eder ve esasında siyaseti de *res publica* olarak baştan sona belirler. Arşivi ya da belleği denetim altına almadan hiçbir siyasi iktidar varolamaz. Demokratikleşmenin etkililiği daima bu temel kritere göre ölçülür: arşive, onun kuruluşuna ve yorumlanmasına katılım ve erişim. Demokrasinin eksiklerini ifade eden yeni çıkmış ve pek çok açıdan dikkat çekici olan *Archives interdites (Les peurs françaises face à l'histoire contemporaine, Albin Michel, 1994)* adlı esere *a contrario* [karşıt] olarak. Burada bizi ilgilendiren her şeyin metonimisi olarak bu başlık altında alıntılıdığımız eserde Sonia Combe sadece kayda değer bir malzemeyi onu aydınlatmak ve yorumlamak adına bir araya getirmekle kalmıyor. Aynı zamanda tarih yazımı üzerine, arşivin "geri-püskürtmesi" üzerine (s. 318), "Devletin tarihçi üzerindeki iktidarı..." olarak "geri-püskürtülmüş" arşiv üzerine (s. 321) çok sayıda temel soru sorar. Tüm bu sorular arasında, okuru oraya geri göndererek, ünlü sesleri bir biçimde hipotezimizin ağırbaşlı sesiyle birlikte tecrit eder. Her ne kadar bu temel nota, patriarşiv, hiçbir zaman diğerlerini kapsamıyor olsa da. Tıpkı şu pasajda Sonia Combe'un sormakta olduğu gibi aslında: "Az sonra gelecek olan gözleme bir önem atfetmiş olmamdan dolayı beni affedin fakat Fransa'nın günümüzdeki ünlü tarihçilerinin birkaç istisna haricinde erkek olmasının tümüyle saf bir tesadüf olabileceğini sanmıyorum... Ancak aynı zamanda demek istediğim anlaşılmalıdır ki..." (s. 315)

bırakmayan bir deprem tarafından sarsılmış olacaktır. Düzen artık garanti edilmiş değildir.

Size tartışmanız için bir değil, en azından üç tez öne sürebilecek kadar vaktim olmasını umuyordum. Ancak böyle bir zaman bana hiçbir zaman verilmeyecek. Üstelik size ardı ardına bu 3 + n denemeyi kabul ettirme hakkına hiçbir zaman sahip olmayacağım. Bu nedenle tartışma alanınıza sunulmuş olan bu tezler şimdilik yalnızca birer hipotez olarak kalacak. İspatını savunmam mümkün olmayacağından bunları bazen dogmatik görünen bir biçimde ortaya koyacağım için üzgünüm. Ancak sonuç bölümünde bu tezleri daha eleştirel ve formel bir biçimde tekrar ele alacağım.

Bu hipotezlerin ortak bir noktası var. Tümünü bana göre *Freud-yen imzayı* kendi has arşivi üzerine, arşiv kavramı ve arşivleme üzerine yani aynı zamanda tersine ve bir kontra vuruş olarak tarih yazımı üzerine bırakacak olan *baskı/izlenimi* ilgilendiriyor. Sadece genel olarak tarih yazımı, sadece arşiv kavramının tarihi üzerine değil, aynı zamanda *genel manasıyla bir kavramın* oluşumunun tarihi üzerine. Bir tarafta özel isim olarak Sigmund Freud ile diğer tarafta psikanalizin icadı arasında karar vermek zorunda kalmamak adına şimdilik *Freud-yen imza* diyelim: Bu kendi arşivlemesinin şu anki durumunda bir bilme (*savoir*), pratik ve kurumlar, cemaat, aile, meskenleşme, birlikte-imzalama, “ev” ya da “müze” projesidir. Bizim meselemizin zorluğu da tam olarak *bu ikisinin ortasında* yer alır.

Niyetimi böylelikle açıklamış olduktan ve daha düzenli bir biçimde sonuca varmak adına tüm bunları toparlayacağımın sözünü verdikten sonra şimdi sizden geniş bir zaman ve özgürlük gerektiren, giriş niteliğinde uzun gezinmeler yapabilme izni istiyorum.